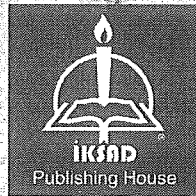

YÛNUS EMRE ANISINA

TÛRKIYE VE TÛRK DÛNYASI ARAŞTIRMALARI-IX

EDİTÖR: DOÇ. DR. YUNUS EMRE TANSÛ

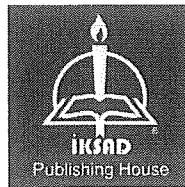
**YÛNUS EMRE ANISINA TÛRKIYE VE TÛRK
DÛNYASI ARAŞTIRMALARI-IX**

Editr

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÛ

ANKARA

2021

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the
publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of
Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics
rules.

Iksad Publications – 2021©
ISBN: 978-625-7636-59-9
Cover Design: İbrahim KAYA
May / 2021
Ankara / Turkey
Size = 16 x 24 cm

YÛNUS EMRE ANISINA TÛRKİYE VE TÛRK DÛNYASI
ARAŞTIRMALARI-IX

EDİTÖR

DOÇ. DR. YUNUS EMRE TANSÛ

YAZARLAR

BÖLÛM 1 : DR. İLYAS PÛR

BÖLÛM 2: ÇAĞHAN SARI&ENNUR KALENDER

BÖLÛM 3: PROF. DR. FÛSUN KARA&SEMRA ÇERKEZOĞLU

BÖLÛM 4: DR. ÖĞR. Ü. YILMAZ KAVAL

BÖLÛM 5: PROF. DR. İSHAK KESKİN

BÖLÛM 6: ARŐ. GÖR. TOLGA PELVANOĞLU&BURCU ÖZER

BÖLÛM 7: DOÇ. DR. TANER YILDIRIM

BÖLÛM 8: DOÇ. DR. TANER YILDIRIM&SAMET CENGİZ

BÖLÛM 9: DOÇ. DR. FATMA İNCE

BÖLÛM 10: DR. CELAL ASLAN

BÖLÛM 11: PROF. DR. FÛSUN KARA&SEMRA ÇERKEZOĞLU

BÖLÛM 12: DR. MUSTAFA ÜREN

BÖLÛM 13: DR. ÖĞR. Ü. KAMELYA TEKNE

BÖLÛM 14: ELVİN ABDURAHMANLI

BÖLÛM 15: DR. ÖĞR. Ü. ABDULLAH LÛLECI

BÖLÛM 16: MÛCAHİT DEMİR

BÖLÛM 17: DR. ÖĞR. Ü. KAMİL BİÇİCİ

BÖLÛM 18: PH. D NURHAN TOĞUÇ

BÖLÛM 19: PROF. DR. SELÇUK URAL

BÖLÛM 20: DR. EROL KELEŞ

BÖLÜM 21: DR. ÖĞR. Ü. EBRU GENÇALP

BÖLÜM 22: DOÇ DR. YUNUS EMRE TANSÜ&AYTAÇ ÖNAL

BÖLÜM 23: PROF. DR. KAMİL TÜĞEN & İNAN BOZKURT

BÖLÜM 24: DOÇ DR. HÜSEYİN ÖZTÜRK&DR. ÖĞR. Ü.
ZEYNEP YILMAZ ÖZTÜRK

BÖLÜM 25: PROF. DR. KAMİL TÜĞEN

BÖLÜM 26: HAKAN TURAK&DOÇ. DR. HÜSEYİN ÖZTÜRK

BÖLÜM 27: ÖĞR. GÖR. KEMAL BOĞAÇ İSKENDER& ÖĞR.
GÖR.SELATİN KOÇ&DOÇ. DR. HACI MURAT ŞAHİN

BÖLÜM 28: RAMAZAN MERAN&PROF. DR. MEHMET EMİN
SÖNMEZ

Editörün Notu

Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, grŖlerin, bulguların, sonuçların, tablo, Ŗekil, resim ve her türlü içeriğın sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluğu yazarlara aittir.

*Bu eseri, Merhum Hocam Prof. Dr. Rifat Őnsoy'un Aziz hatırasına
ithaf ediyorum...*

EDİTÖRDEN

Pîr-i Türkistan olarak bilinen Ahmed Yesevî, Orta Asya Türklerinin dinî ve tasavvufî hayatında derin izler bırakmış, mutasavvıf, şair ve Yeseviyye tarikatının kurucusudur. Ahmed Yesevî'ye bağlı Erenler için "Horosan Erenleri" tabiri kullanılmıştır. 13. yüzyılın ilk yarısında Moğol istilası yada farklı nedenlerden dolayı Horasan'dan Anadolu'ya gelen Horasan Erenlerinin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında büyük hizmetleri olmuştur.

Horasan Erenleri, Anadolu'ya geldiği sıralarda bir taraftan Selçukluların taht kavgaları, diğer taraftan Moğol istilası altında olan ülke, siyasi ve ekonomik bir buhran içerisindeydi. Horasan Erenleri buradaki Hristiyanlık merkezine karşı Türk birlik ve beraberliğini sağlamak, Anadolu'yu Türkleştirmek ve İslamlaştırmak için Türk halkına öncülük ederek çaba sarf etmiştir.

Ahmet Yesevi ışığını yeni topraklara taşımakla görevli olan Horasan Erenleri, belirli bölgelerde kurdukları tekke ve zaviyeler ile halka her anlamda hizmet vererek, halkın manevi dünyasını zenginleştirmiş, gönülleri savaşıyor yada korkutarak değil, fethederek kazanmayı başarmıştır. Ahmet Yesevi dervişleri dinine ve devletine bağlı, disiplinli, kimseye el açmayan, elinin emeği ile geçinen örnek insanlardır. Anadolu, sadece siyasi ve askeri fetihlerle kazanılmamıştır. Anadolu'nun bu yeni sahipleri insanlara güven vererek, Ermeni ve Rumlar için bile bir güven ve umut kaynağı olmuştur.

Anadolu'ya gelen Horasan Erenlerinden bazıları; Kırım ve Balkanlarda Sarı Saltık, Bursa'da Geyikli Baba, Niyâzabad'da Avşar Baba, Zile'de Şeyh Nusret, Karadeniz-Batova'da Akyazılı, Merzifon'da Pır Dede, Tokatta Gajgaj Dede, Filibe yolu üzeri Adatepe'de Kıdemli Baba Sultan, Unkapanı'nda Horaz Dede, Bigadiç'te Barak Emre, Bozok sancağı civarında Osman Dede, İstanbul'da Karaca Ahmet, Karamanda Yûnus Emre, Sulucakarahöyük'te Hacı Bektâş-ı Velî, Konya'da Mevlânâ, Kayseri'de Ahî Evren Dede ve daha niceleridir.

Yûnus Emre de Ahmet Yesevi dervişleri zincirinin çok önemli bir halkasıdır. Yûnus Emre'ye göre Erenler;

“*himmeti sıkıntıda kalanların imdadına yetişir. Mübarek nefesleri kendilerine inananların hallerini değiştirir, onlara yeni bir hayat bahşeder, iksir gibi bakarı altın yapar, sohbetleri mârifeti arttırır. Onların nuru ile şereflemek, kendilerinden nasip almak başlı başına bir saadettir.*”

Hayatı hakkında bilinenler *Bektaş-î Velayetnamesi* ve halk arasında dilden dile dolaşan menkıbelerden ibarettir. Bu kaynaklara göre Yûnus Emre 13. yüzyıl ortası ile 14. yüzyıl başları arasında yaşamıştır. Doğum ve ölüm tarihi M.1240-1320 yılları olarak tahmin edilmektedir. Yûnus Emre ismi dışında Tapduk Yûnus, Âşık Yûnus, Yûnus, Miskin Yûnus, Biçare Yûnus ve Derviş Yûnus gibi isimler kullanmıştır.

Bektaş-î Velayetnamesi’ ne göre Yûnus Emre, Sivrihisar yakınında bulunan Sarıköy’de dünyaya gelmiştir. Farklı bir araştırmaya göre Sakarya havzası ve Konya Karaman bölgesinde yaşamıştır. Defnedildiği yer tam olarak bilinmemekle beraber Anadolu’nun bir çok yerinde ona ait olduğu düşünülen mezar ve makamlar bulunmaktadır. Bu mezarlardan daha çok Karaman, Sivrihisar ve Ortaköy üzerine yoğunlaşmıştır.

Yûnus Emre, tasavvuf edebiyatımızın en büyük halk şairlerinden biridir. Şiirlerinde sade ve anlaşılır bir Türkçe kullanmıştır. Orta Asya’da Ahmet Yesevî ile başlayan halk tasavvuf şiirinin en ölümsüz mısraları sevgi ile mayalanarak, Yûnus Emre ile bütünleşmiş ve Anadolu halkına manevi güç aşılamıştır. Yûnus Emre kul hakkı, zulüm, gönül incitme konularına ikaz ederek, toplumsal yardımlaşmayı, dayanışmayı, barışı, hoşgörü ve adaleti yaymaya özen göstermiş, şiirlerinde tasavvufun inceliklerini halka işlemeye çalışmıştır.

Yûnus Emre’nin yolu sevgi yoludur. Tüm inanç mensuplarına hoşgörü ile yaklaşmıştır. Kimse ile bir davası yoktur, O’na göre tüm kötülüklerin panzehri sevgidir, gönüller yapmak hayatının gayesidir. Diğer Horasan Erenleri ile birlikte Anadolu’yu sevgi ve barış yurdu hâline getirmek için hizmet vermiştir. Bir gönül ve dil ustası olan Yûnus Emre, günümüz insanlığına söyleyecek çok sözü olan hoşgörü, sevgi ve kardeşlik elidir. Yûnus Emre’nin anısına ışık tutmak dileğiyle akademik alanda hazırlamış olduğumuz *Yûnus Emre Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-IX* başlıklı bu kitapta, emek katkı ve

desteklerini esirgemeyen saygıdeğer akademisyenlerimize, doktora öğrencim Semra Çerkezoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

Kitabımızın yayınlanma aşamasında, bizden emek ve desteklerini esirgemeyen İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Başkanı Sayın Mustafa Latif Emek'e, İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Başkanışmanı Sayın Sefa Salih Bildirici ve Sayın İbrahim Kaya'ya teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÛ

*“Ben gelmedim da'vî için benüm iŖim sevi için
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmaya geldüm.”*

YÛNUS EMRE

İÇİNDEKİLER

_Toc71525052

EDİTÖRDEN..... v

İÇİNDEKİLER..... ix

BÖLÜM 1..... 17

YÜNUS EMRE'DE DÜNYA VE AHİRET İLİŞKİSİNİN
PSİKOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Dr. İlyas PÜR

BÖLÜM 2..... 41

ESKİŞEHİR MİHALIÇCIK'TA BULUNAN YUNUS EMRE
TÜRBESİNİN NAKİLLERİ

Uzm. Öğretmen Çağhan SARI

Ennur KALENDER

BÖLÜM 3..... 77

RUS İŞGALİ ÖNCESİ ORTA ASYA'NIN RUHANİ KALBI:
YESİ ŞEHİRİ

Prof.Dr.Fusun KARA

Semra ÇERKEZOĞLU

BÖLÜM 4..... 95

DEDE KORKUT KİTABI'NDA BAŞKALDIRI

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz KAVAL

BÖLÜM 5..... 107

ONGİ YAZITINDAKİ SOMUT VE SOMUT OLMAYAN TÜRK
KÜLTÜR UNSURLARI

Prof. Dr. İshak KESKİN*

BÖLÜM 6.....	141
HİTİTLER'İN TÜRKİYE'NİN KÜLTÜR MİRASI'NDAKİ YERİ	
Araş. Gör. Tolga PELVANOĞLU	
Burcu ÖZER	
BÖLÜM 7.....	165
MOĞOLLARDA SPOR VE EĞLENCE AKTİVİTELERİ	
Doç. Dr. Taner YILDIRIM	
BÖLÜM 8.....	189
BİRİNCİ HAÇLI SEFERİNDE YAPILAN ZULÜMLER	
Doç. Dr. Taner YILDIRIM	
Samet CENGİZ	
BÖLÜM 9.....	211
TRABZON RUM DEVLETİ-ANADOLU SELÇUKLU İLİŞKİLERİ (1204-1280)	211
Doç. Dr. Fatma İNCE	
BÖLÜM 10.....	265
HAZAR DEVLETİ'NDE SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT	265
Dr. Celal ASLAN	
BÖLÜM 11.....	291
FERGANADA KORBAŞILIK HAREKETİ VE ŞİR MUHAMMED BEK'İN ETKİSİ	
Prof. Dr. Füsun KARA	
Semra ÇERKEZOĞLU	

BÖLÜM 12.....	333
RUSYA'DAKİ TÜRK DÜNYASININ AYDINLANMA HAREKETİ VE KAFKASYA BÖLGESİNE YANSIMALARI	
Dr. Mustafa ÜREN	
BÖLÜM 13.....	407
MİRZA BALA'NIN ŻYCIE TATARSKIE (TATAR HAYATI) DERGİSİNDEKİ MAKALELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	
Dr. Öğr. Üyesi Kamelya TEKNE	
BÖLÜM 14.....	437
AZERBAJCAN-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	
Elvin ABDURAHMANLI	
BÖLÜM 15.....	469
TİFÜS VE SUİKAST İKİLEMİNDE GOLTZ PAŞA'NIN ÖLÜMÜ VE TAZİYELER	
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah LÜLECI	
BÖLÜM 16.....	491
OSMANLI DEVLETİ VE TÜFEK OLGUSU: TÜFEĞİN ORDUYA DÂHİL OLMASI GELİŞİMİ VE GELİNEREN SEVİYE	
Mücahit DEMİR	
BÖLÜM 17.....	517
İSTANBUL TÜRBELERİNDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİN BEZEMELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	
Dr. Öğr. Üyesi H.Kamil BİÇİCİ	

BÖLÜM 18.....	565
MIDDLE CORRIDOR AND NAKHCHIVAN CORRIDOR: PROSPECTS FOR REGIONAL ECONOMIES Ph.D Nurhan TOĞUÇ	
BÖLÜM 19.....	593
ATATÜRK DÖNEMİ DİYARBAKIR VİLAYETİ'NİN NÜFUSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Prof. Dr. Selçuk URAL	
BÖLÜM 20.....	621
ZAAFLARI VE POTANSİYELLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİ Dr. Erol KELEŞ	
BÖLÜM 21.....	653
TÜRK BASININDA DÖNÜŞÜM YILLARI: 1980'LER Dr. Öğr. Üyesi Ebru GENÇALP	
BÖLÜM 22.....	673
SURİYE'DE KRİZ VE TÜRKİYE' YE ETKİLERİ Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ Aytaç ÖNEL	
BÖLÜM 23.....	713
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN MALİ POLİTİKALARI VE SALGIN SONRASI GELİŞMELER Prof. Dr. Kâmil TÜĞEN İnan BOZKURT	

BÖLÜM 24.....	737
COVID-19 KORONA PANDEMİSİ SÜRECİNDE MAHKÛMLARININ KİŞİLİK VE İYİ OLUŞ DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	
Doç. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK Dr.Öğr. Ü. Zeynep YILMAZ ÖZTÜRK	
BÖLÜM 25.....	765
DEVLET BÜTÇESİNDE DİJİTALLEŞME	
Prof. Dr. Kâmil TÜĞEN	
BÖLÜM 26.....	785
DÜZENLİ EGZERSİZİN BAZI FİZİKSEL UYGUNLUK PARAMETRİLERİ VE YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİ	
Hakan TURAK Doç. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK	
BÖLÜM 27.....	807
FİTNESS SALONLARINDA EGZERSİZ YAPAN KADINLARIN SAĞLIKLI YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ	
Öğr. Gör. Kamil Boğaç İSKENDER Öğr. Gör. Selatin KOÇ Doç.Dr.Hacı Murat ŞAHİN	
BÖLÜM 28.....	829
GEZİ PARKI EYLEMLERİ EKONOMİ İLİŞKİSİ	
Uzm. Ramazan MERAN Prof. Dr. Mehmet Emin SÖNMEZ	

SORDUM SARI ÇİÇEĞE

*Sordum sarı çiçeğe
Annen baban var mıdır
Sordum sarı çiçeğe
Annen baban var mıdır
Çiçek eydür derviş baba
Annem babam topraktır.
Çiçek eydür derviş baba
Annem babam topraktır.
Hak Lâ ilâhe illellah
Allah Lâ ilâhe illellah.
Hak Lâ ilâhe illellah
Allah Lâ ilâhe illellah.*

*Sordum sarı çiçeğe
Evlât kardeş var mıdır
Sordum sarı çiçeğe
Evlât kardeş var mıdır
Çiçek eydür derviş baba
Evlât kardeş yapraklıdır.
Çiçek eydür derviş baba
Evlât kardeş yapraklıdır.
Hak Lâ ilâhe illellah
Allah Lâ ilâhe illellah.
Hak Lâ ilâhe illellah
Allah Lâ ilâhe illellah.*

*Sordum sarı çiçeğe
Sizde ölüm var mıdır
Sordum sarı çiçeğe
Sizde ölüm var mıdır
Çiçek eydür derviş baba
Ölümsüz yer var mıdır
Çiçek eydür derviş baba
Ölümsüz yer var mıdır
Hak Lâ ilâhe illellah
Allah Lâ ilâhe illellah.
Hak Lâ ilâhe illellah
Allah Lâ ilâhe illellah.*

*Sordum sarı çiçeğe
Sen beni bilirmisin
Sordum sarı çiçeğe
Sen beni bilirmisin
Çiçek eydür derviş baba
Sen Yûnus değil misin.
Çiçek eydür derviş baba
Sen Yûnus değil misin.
Hak Lâ ilâhe illellah
Allah Lâ ilâhe illellah.
Hak Lâ ilâhe illellah
Allah Lâ ilâhe illellah.*

İLİM İLİM BİLMEKTİR

İlim ilim bilmektir *Sen elifi bilmezsin*
İlim kendin bilmektir *Bu nice okumaktır*
Sen kendini bilmezsin *Yiğirmi dokuz hece*
Ya nice okumaktır *Okursun uçtan uca*
Okumaktan murat ne *Sen elif dersin hoca*
Kişi Hak'kı bilmektir *Ma'nisi ne demektir*
Çün okudun bilmezsin *Yunus Emre der hoca*
Ha bir kuru emektir *Gerekse bin var hacca*
Dört kitabın ma'nisi *Hepisinden iyice*
Bellidir bir elifte *Bir gönüle girmektir*

YÛNUS EMRE

BÖLÜM 1

YÛNUS EMRE'DE DÜNYA VE AHİRET İLİŞKİSİNİN PSİKOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Dr. İlyas PÜR*

*Milli Eğitim Bakanlığı, Din Psikolojisi/ ilyaspur@hotmail.com

GİRİŞ

Yaşadıkları dönemi etkileyen tarihi şahsiyetler, sadece yaşadıkları zaman için değil; sonraki dönemler için de önemli isimlerdir. Bir toplum, bu tür isimleri yaşadığı zamana ve geleceğe taşıyarak onları büyük ve önemli kılan özelliklerinden yararlanma imkânı bulursa ve bugününü ve yarınını daha sağlıklı olarak inşa edebilir. Yaşadığı yıllardan günümüze kadar birçok beyti ezberlenen, alıntılanan ve adına pekçok şiir izafe edilen Yûnus Emre günümüzde de mutasavvıf şair denilince ilk akla gelen isimlerdendir. Yûnus Emre tasavvuf geleneği içerisinde, dünya, ahiret, yaratılış ve âlem gibi kavramlara getirdiği orijinal bakış açısıyla bugün dahi insanları ve toplumları hem psikolojik hem de toplumsal açıdan etkileyerek onların zihinlerinde pozitif derin izler bırakmıştır.

Yaklaşık olarak 1240-1320 yılları arasında yaşadığı bilinen Yûnus Emre, Türk İslâm kültürünün ve Türk tasavvufunun Anadolu'daki öncülerinden birisidir. Bu yüzyıllarda Moğol istilası Anadolu'da iç karışıklıklara sebep olmuştur. Çünkü otorite boşluğu, açlığı ve yoksulluğu da beraberinde getirmiş ve insanlar çareyi Mevlana ve Hacı Bektaş gibi düşünürlerin yanlarında bulmuşlardır. Yûnus Emre de bu şairlerden birisidir. Yûnus, bu çalkantılı dönemde tasavvuf yoluyla da olsa insanlara yön vermeye çalışmıştır (Albayrak, 2019: 7). Yûnus, ilmîni bir mürşid-i kâmil vasıtasıyla, yetiştiği tekke ve çevresinden almıştır. Mürşidi Tapduk Emre'dir (Bars, 2017: 257).

Yûnus'un beyitlerine baktığımızda bir zıt ikilikten söz edebiliriz. Hem ahiret inancını dile getirdiği dizelerinde hem de diğer

konulardaki beyitlerinde bu zıt durum açık bir şekilde görölmektedir. Örneğin; ahiret için iki cihan veya dünya-ahiret terkiplerini kullandığı gibi küfür-iman, vahdet-kesret, kilise-cami, derd-derman, şehid-gazi, alim-cahil gibi terkipleri de kullanmıştır (Tatcı, 1997).

1. Yûnus Emrenin Hayatı ve Eserleri

Bu bölümde Yûnus Emre'nin hayatı, eserleri ve onun halk kültüründeki yeri incelenecektir. Yûnus Emre'nin yaşadığımız mekân olan Anadolu üzerinde çok büyük etkisi mevcuttur. Özellikle sahip olduğu düşünce yapısı ve geçmişten gelen kültür birikimi ile yaşadığımız hayatın bir anlamda temellerini atmış, dünyaya ve insana olan bakış açımızı her açıdan değiştirmiştir. Anadolu kültürü diye bir olgunun oluşmasında başlıca etkenlerden bir tanesi olmuştur. Yûnus Emre bunu yaparken Orta Asya'dan gelmiş olan kültür birikimi ile Anadolu'daki kültür birikimini harmanlamış bunu İslami inanç dairesinde sentezlemeye çalışmıştır. Yûnus Emre'nin hayatı irdelendiğinde elde edilen bilgilerin somut ifadelerden çok halk arasında geçen sözlü ürünlere dayandığı söylenebilir. Hayatı hakkındaki bilgiler genellikle yazmış olduğu eserlerden ve onun hakkında derlenmiş olan menkıbelerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu konuda yapılan çalışmalar bu bilgiler üzerine bina edilerek hala çözümlenmeyi bekleyen bir hazine niteliğindedir.

Yûnus Emre'nin beyitlerinde geçen Mevlâna, Hallac-ı Mansur ve İbrahim Ethem gibi isimler onun yaşadığı dönem hakkında çıkarımlarda bulunmamıza yardımcı olabilir. Tasavvuf ve Tekke edebiyatının temsilcilerinden olan Hacı Bektaş Veli ile görüşmesi

Tapduk Emre dergâhında kalması, o dönem Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya gelen Horasan erenlerinden biri olduğunun ve o dönemde yaşadığının bir başka kanıtı olabilir (Albayrak, 2019: 6-8). Bu yorumlar yapılsa bile yaşadığı süre konusunda net bir bilgi mevcut değildir. Risaleti'n Nushiye'de geçen;

Söze tarih yedi yüz yedi idi

Yûnus camı bu yolda fidiyidi (Tatçı 2005: 14).

Beytinde belirtilen tarih sebebiyle H.VII. asrın son ve VIII. asrın ilk senelerinde yaşamıştır (Tatçı, 1997: 38). Yûnus Emre'den bize kalan iki eser vardır: *Divân ve Risâletü'n-Nushiyye*. Bu eserler birer şiir kitabıdır. Şiirlerinden anlaşıldığına göre Yûnus Emre çok gezen bir dervıştır. Azerbaycan, İran ve birçok Anadolu illerini dolaştığı anlaşılmaktadır. Deyişlerine bakıldığı zaman da Arapça ve Farsça bilgisi ortaya çıkmaktadır (Görmek, 2019: 29).

2. Yûnus Emre'nin Dünya Anlayışına Psikolojik Bir Yaklaşım

Yûnus, Hak âşığı ve mutasavvıf bir şairdir. Yûnus'un Divanı, baştan sona ilahî aşkı ilmek ilmek dokuyan tasavvufi beyitlerle doludur. Dolayısıyla onun dünyaya bakışı da bir mutasavvıfın veya bir dervişin dünyaya bakışı şeklindedir. Yûnus Emre'nin dünyaya bakışında genel olarak Müslüman-Türk geleneğinin izleri görülmektedir. Yûnus, dünya hakkında genelde negatif bir düşünceye sahiptir. Fakat Yûnus, dünya için "köprü, perde, pazar, bostan, gelin" gibi pozitif kelimeleri de kullanmıştır. Nitekim bu şairin beyitlerinde dünyayı tanımlamak için kullandığı kelimelerden bazıları şunlardır: fani, tuzak, yokluk,

vefasız, konuk, kahır evi, lokma, zehirli yemek, zindan, cehennem, köhne saray, yel, hayal, rüya, ejderha vb. (Tatçı, 1997).

Yûnus, beyitlerinde daha çok dünyanın faniliği ve geçiciliği üzerinde durmuştur. Küskünlüklerin dargınlıkların önemsiz olduğunu fakat önemli olanın “birlik” ve “sevgi” içinde yaşamaktan geçtiğini belirten Yûnus şöyle seslenir:

Bu dünyâya kalmayalum fânîdür aldanmayalum

Bir iken ayrılmayalum gel dosta gidelüm gönül (Tatçı, 1997: 160/5).¹ *Gelün taşuk idelüm işi kolay tatalum*

Sevelüm sevilelüm dünyâ kimseye kalmaz (Tatçı, 1997: 103/5).

Buna karşılık Yûnus, “merdân-ı Hak”, “erenler”, “dervişler” yahut “âşıklar” dediği kâmil insanların Allah sevgisini tattıklarından dolayı dünyaya değer vermeyeceklerini, bekâ mülkünü bulanların fânî olana yönelmeyeceklerini ve aldanmayacaklarını belirtir. Ona göre Allah sevgisi varken bu dünyadaki hayatın bir önemi yoktur. Çünkü Yûnus’a göre insanın bu dünyadaki hayatı bir gün sona erecektir.

N'eylerler fânî dünyâyı

Allah sevgüsü var iken (Tatçı, 1997: 238/1).

Merdân-ı Hak bu dünyâda maksûdlara kalmadılar

Mülk-i bekâ bulmuş iken meyl-i fenâ kılmadılar (Tatçı, 1997: 40/1).

Yine Yûnus bir beytinde bu fani dünyaya geliş amacımızın gurur ve kibri kırmak olduğunu ifade eder. Ona göre bu fani dünya gelip

¹ Bu çalışmada yer verilen beyitler, Mustafa Tatçı'nın “Yûnus Emre Divânı II (Tenkitli Metin)” adlı çalışmasından alınmıştır. Parantez içinde verilen numaralardan ilki beytin şiir numarasını, ikincisi, beyit numarasını göstermektedir.

geçicidir ve bu dünyaya aldanmamak gerekir. O gurur ve kibrin insana bir şey kazandırmayacağını da çok iyi bilmektedir.

Bak göresin dünyeye geldiğini bil neye

İş bu fânî dünyeye magrûr olmamagiçün (Tatcı, 1997: 251/4).

Yûnus dünyayı yokluk alemine benzettiği bir beytinde gülmenin, ağlamanın ve şaşırmanın beyhude olduğunu ifade etmektedir. O fani olan bir dünyada bunlara gerek olmadığını şu beytiyle ifade eder:

Bu fenâ mülkinde ben niçe niçe hayrân olam

Niçe bir handân olan yâ niçe bir giryân olam (Tatcı, 1997: 201/1).

Yûnus başka bir beytinde Allah'a ulaşma yolunda dünya hayatının bir tuzak olduğunu ve Allah yolunun çok uzun bir mesafede bulunduğunu belirtir:

Bu yol yavlak uzakdur dünyâ ana duzakdur

Bu duzaga ugrayan komaya kılavuzın (Tatcı, 1997: 247/3).

Diğer taraftan Yûnus dünyayı bir konak ve bir misafirhane olarak görmektedir. Gece bir yere konan ve istirahat eden yolcunun sabah konak yerinden ayrılması ve seferine devam etmesi gibi dünya hayatını tamamlayan insan da bu dünyadan göçmekte ve yolculuğuna devam etmektedir:

Yavlak aceb geldi bana dünyâ içinde işbu hâl

Gice konuk olan kişi gine sabâh göçer fi'l-hâl (Tatcı, 1997: 153/1).

Bugün cihâna geldüm uş giderem

Sanasın bir eve kondum konakvam (Tatcı, 1997: 203/6).

Yûnus'a göre insan aslında konuk olarak kaldığı yere değil, asıl gideceği mekâna gönlünü bağlamalı, ona hazırlık yapmalıdır:

Biz de varavuz ol ile kaçan ki va'demüz gele

Kişi varacağı yire gönlünü berkitse gerek (Tatçı, 1997: 139/3).

Yûnus, Divânı'nın birçok yerinde dünyadan "kahır" yani sıkıntı, eziyet, üzüntü kelimesiyle söz eder. Yûnus, gerçekten de dünyaya gelip de kahır çekmeyen var mıdır? Diye seslenir. Ona göre sanki Allah bu dünyayı kahır için yaratmıştır. Ama bu aldanılmaması ve sabredilmesi gereken bir kahırdır. Diğer taraftan kahır kelimesinin bir anlamının da bela olduğu, belanın da tasavvufta çok kullanılan bir kelime, hatta bir terim olduğu unutulmamalıdır. İnsanın daha dünyaya ilk gelişinde bela vardır. Başka bir deyişle, insan bela demiş ve belalı cihanda bulunmuştur (Erdoğan, 2016: 5).

Çalab'um bu dünyâyı kahır için yaratmış

Gerçeğin gelenlerin kahrını yutmak gerek (Tatçı, 1997: 141/2). *Bu dünya kahır evidür hem bâkî degül fânîdür*

Aldanuban kalma buna tîz tevbeye gelmek gerek (Tatçı, 1997: 137/2)

Bir başka beyitte ise Yûnus, dünyayı ağızda çiğnenmiş, yutulmaya hazır bir lokmaya benzetir. Süresi o kadar kısadır:

Bu dünyâ bir lokmadur ağızdadur çeynenmiş

Çeynenmiş ne dutmak hâ sen anı yutdun tut (Tatçı, 1997: 18/4).

Şaire göre dünya sevgisi zehirli bir yemeğe benzer. Sonunu düşünen kişi bu zehirli aştan yemez.

Dünyânun mahabbeti agulu aşâ benzer

Âhirin sanan kişi agulu aşdan geçer (Tatcı, 1997: 70/5).

Yûnus'a göre dünya; ömrü kısa, gelip gidilecek bir yerdir, işin bittiği yer değildir:

Geldüm dünyâyı seyr itdüm ya bugün ya yarın gitdüm

Ben bunda eğlenimezem bunda bitmez işüm benüm (Tatcı, 1997: 204/5).

Yûnus insana, bu dünya malını yemesini ve yoksullara yedirmesini nasihat eder. İnsan malından verdikçe, yedirdikçe eğer eksilirse Allah'ın ona tekrar vereceğini söyler. Sonuç itibarıyla bir gün bedeninin toprağa girecektir, geriye kalan senin neyin olur, ne işine yarar, diye sorar. Onun için gözün görürken, elin tutarken ye, yedir, mazeret bulma, bu dünyada kazanç dediğin nedir, hayır yap ve bu şekilde dünya pazarından kârlı çık, diye şu beytiyle öğüt verir:

Yigil yidürgil bî-çâre eksilürse Tanrı'n vire

Bir gün tenün yire gire girü kalan nendür senün (Tatcı, 1997: 148/8).

Gözün görürken yi yidür eylemegil bunca özür

Bu dünyede hâsil nedür hayreyle bâzârı vir al (Tatcı, 1997: 153/4).

Yûnus, Allah'a âşık olupta dünyalık her hangi bir malı bulunmayanların çok kaygılanmamaları gerektiğini belirtir. Çünkü onlara, paha biçilemeyecek bir hazine değerindeki gerçek sevgilinin aşkının yeteceğini şu beytiyle ifade eder:

Dünyâlıgum yokdur dime bu gussayı öküş yime

Ma 'şûkı ger sevdün ise gider gönüldeki gamı (Tatcı, 1997: 402/2).

Görüldüğü gibi dünya Yûnus tarafından umumiyetle olumsuz şekilde değerlendirilmektedir. Ancak bu her zaman böyle değildir. Örneğin aşağıdaki beyitte Yûnus dünyayı renkli, cazibeli ve güzel olması yönüyle bakmaya doyum olmayan, yeşil, kıvıll giyinmiş bir geline benzetir:

Bu dünyâ bir gelindir yeşil kıvıll donanmış

Kişi yeni geline bakubanı toyamaz (Tatcı, 1997: 105/3).

Yûnus, insanın bu dünyaya geliş serüveni ile ilgili açıklamalarda da bulunur. Yûnus'a göre, gafil insan bu dünyaya nefesine kulluk etmeye gelmiş ve iyi davranışta bulunmamıştır:

Hemin geldüm bu dünyâya nefşüme kullık itmege

Eyü amel işlemedüm azâbdan kurtulam diyü (Tatcı, 1997: 285/4).

Yûnus gerçek yolculuğunda da, varacağı durağa ulaştıktan sonra da, gözlerini yummamış, kendi içine dalmamış, dünyadan ilgisini kesmemiş ve hayallere dalmamış bir şairdir. Aynı zamanda ölümden şikayet eden şiiirleri de onun hayata ne kadar bağlı olduğunun bir işaretidir. Yûnus'un ölümsüzlüğe kavuştuğuna inandığı zamansa, güzelden güzelliğe geçtiğini, benlikten ayrılıp topluma yayıldığını ve gönüllere girdiğini yansıtmaktadır (Gölpınarlı, 2006: 371). Hâlbuki akıllı başında olan insan bu dünyaya altın, mal, mülk elde etmek için gelmemiş sevgiyi bulmaya ve gönüller kazanmaya gelmiştir. Yûnus'a göre dostun evi insanların gönülleridir:

Ben gelmedüm da'vîyiçün benüm işüm seviyiçün

Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaga geldüm (Tatçı, 1997: 179/2).

Allah Yûnus'u yaratmış, var dünyayı bir gör demiştir. Yûnus dünyaya gelmiş bakmış ki her taraf süslemelerle doludur. Ancak ona göre dostu seven bunlara aldanmaz, aldanmamalıdır. Hatta Yûnus daha da ileri giderek Süleyman peygamberin mülkünün bile geçersizliğini dile getirir:

Ol dost bizi viribidi var dünyayı bir gör didi

Geldüm gördüm bir ârâyiş seni seven kalmaz ana (Tatçı, 1997: 7/6).

Çalap viribidi bizi var dünyeyi görün diyü

Bu dünya hod bâkî degül mülke Süleymân neyimiş (Tatçı, 1997: 120/4).

Neticede bu dünyada farklı hayallerin ve türlü türlü hâllerin olduğunu söyleyen Yûnus, bu dünyaya gerçek sevgiyi ve ilahî aşkı bulmaya gelmiştir. Yûnus'a göre bu dünya hayatı gelip geçicidir ve günün birinde yok olacaktır. Yûnus'a göre bu dünya şehirden üç yol çıkmaktadır. Bunlardan biri cennete, biri cehenneme uzanmaktadır. Üçüncüsünün hedefinde ise cemalullah vardır. Burada şairin Allah'ın cemalini hedefleyenleri cenneti hedefleyenlerden ayırması ilginçtir. Bu durum aslında "Bana seni gerek seni." diyen Yûnus'un genel çizgisine de gayet uygun düşmektedir. Çünkü Yûnus beyitlerinde genel olarak ilahî aşka, tevhide ve Allah'ın merhametinin genişliğine gönderme yapmaktadır. Bir anlamda bu dünya şehri başıboş değil,

onun bir sultanı, bir hâkimi var, her şey onun emri altında hareket eder, o sonsuz merhamet sahibidir, herkese her şeye ihsanda bulunur, demektir. “O sultanla bilişen yok iken vara benzer.” demekle Yûnus, bize göre insanın yaratılış gayesine işaret etmekte, insanın bu dünya şehrine Allah’ı bilmek, ona kulluk ve ibadet etmek için geldiğini bildirmektedir. Zira Yûnus, Allah aşkını ruhunun bütün derinliklerinde hisseden mutasavvıf bir şairdir. O bu aşkı, yaşadığı hayatın her kademesine inceden inceye dokumuş ve yaşamıştır.

3. Yûnus Emre’nin Ahiret Anlayışına Psikolojik Bir Yaklaşım

Ölüm ve ahiret kavramları, insanoğlunun yaratılışından itibaren sürekli zihnini kurcalayan önemli meselelerden biri olmuştur. İnsanlar, “Ölümden sonra hayat var mıdır? Varsa bu nasıl bir hayattır, daha doğrusu nasıl bir devamlılıktır? Yoksa ölümden ötesi sonsuz bir hiçlik ve yokluk mudur? Kâinatın sırrı nedir? Ruh nedir?” gibi sorular sormuşlardır. İnsanlar hiç bir zaman çözemeyecekleri bu meseleyi inanç yoluyla halletmek istemişler ve dinler vasıtasıyla bu sorulara cevap aramışlardır. Dinler ise ister tek tanrılı ister çok tanrılı olsun, her biri bu soruya kendine göre bir açıklamada bulunmuşlardır. Dinlerin verdiği cevaplar ve açıklamalar genellikle ayrıntılı bir şekilde olmuş, bu da insanları rahatlatmıştır (Ercilasun, 2001: 40). Yûnus Emre’nin beyitlerinde ahiret kavramı geniş yer tutar. Onun için ahiret, fanilikten ebedîliğe geçişi sağlayan bir vasıta. Ahiret inancı, Yûnus Emre’de büyük bir sorumluluk duygusu meydana getirmiştir. Yûnus, dünya hayatında karşılaştığı zorlukların farkındadır. Bu anlamda mutlak bir adaletin tecelli edeceği, iyiliklerin mükâfatlandırılıp

kötülüklerin cezalandırılacağı ebediyet âleminin varlığına da inanır. Bu inanç onun için büyük bir teselli kaynağı ve yaşama sevincidir. Ona göre dünyada şeref ve izzet aramak âşıkların yapacağı iş değildir (Bars, 2017: 247). Burada ifade edilen âşk, Allah aşkıdır. Bu âşk kişiye dünyasını unutturduğu gibi ahiretini de unutturur:

Girçek 'âşık olan kişi anmaya dünyâ-âhiret

'Âşık degüldür ol kişi yüriye 'izzeti kova (Tatçı, 1997: 2/2).

Her geçen zaman bizleri Allah'a ve hesap gününe yaklaştırmaktadır. O halde yarına hazırlık yapmak gerekir. Sabah vaktinde Allah'a ibadet edenler cennete çabucak girecektir:

Çün cân agdı hazrete yarak it âhirete

Tanla turan tâ'ate Tanrı evine ir gider (Tatçı, 1997: 35/6).

Yünus ahiretin çok uzak olduğunu belirtirken, hesap gününde yüzünün akıyla hesabı vermenin zorluğunu anlatmak ister. O güne iyice hazırlık yapmak gerektir. Dünyadan ayrılan kimsenin bir daha geri dönmesi mümkün olmayacaktır. Oradaki pişmanlıkta fayda vermeyecektir. Bundan dolayı dünyadaki hazırlık iyi yapılmalıdır:

Âhret yavlak irakdur togruluk key yarakdur

Ayruluk sarp firâkdur hiç giden girü gelmez (Tatçı, 1997: 103/3).

Âşık olan kişi için bu dünya mallarının bir çöp kadar değeri yoktur. Çünkü asıl vatan ahiret hayatıdır. Bu dünyaya ait olan her şey yok olup gidecektir:

'Âşık bir kişidür bu dünyâ mâlın

Âhiret korkusun bir çöpe saymaz (Tatçı, 1997: 113/6).

Sonsuz âlemden mahrum kalmamak için kişi dünyadayken Allah'a ibadet etmeli, böylece yok olmaktan kurtulmalıdır:

Gel imdi tur bu fânîden mahrûm kalmadın bâkîden

Tâ'at kılup bu dünyeden âhireti bilmek gerek (Tatçı, 1997: 137/4).

Âşık dünyada mal mülk kazanma, biriktirme sevgisinden vazgeçmelidir. Bu düşünce aldatıcıdır. Çünkü kişi gerçekte ahirete güçlü bir biçimde bağlıdır. İnsanda yok olma değil, sonsuza kadar yaşama isteği bulunmaktadır:

Çün âhirete kavîsin ko bu yalancı da'vîsin

Bu mâl u hazne sevisin 'âşıkısan nendür senün (Tatçı, 1997: 148/7).

Âşk kişiyi dünya ve ahiret belasından kurtarır; hileye, tuzağa düşmekten alkoyar. Yûnus, ahireti bir bela olarak nitelerken kişinin ibadetlerini sadece cennet için yapmasının yanlışlığını belirtir. Çünkü ona göre kişi cennet için değil, ondan daha önemli olan Allah'a kavuşmak, onun cemalini görmek için hazırlanmalıdır:

Her kim 'âşık olmadısa kurtulmadı mekr elinden

Cümlesini 'ışk eridür dünyâ âhret belâsını (Tatçı, 1997: 348/3).

3.1. Cennet (Uçmak)

Cennet 'örtmek, gizlemek' anlamındaki cenn kökünden isimdir. Tarih öncesi toplumların birçoğunda cennet inancı vardı. Bazı Afrika mitlerinde, Eski Mısırlılarda, Eski İranlılarda, Eski Yunan'da, Romalılarda, Budizm'de, birbirinden farklı, cennet tasavvuru bulunmaktaydı (Şahin, 1993: 374-376).

Cennetin sekiz kapısının olduğu ilk dönemlerden beri kabul edilegelmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de cennetin sadece kapılarının bulunduğu ifade edilmiş ve sayıları hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir (Ra'd/23, Sad/49-50, Zümer/73). Ancak cehenneme ait yedi kapının varlığı Kur'an-ı Kerim'de açıkça zikredilmiştir (Hicr/43-44). Ayetler de genellikle cennete girmeye vesile olan davranışları belirtmekte, zaman zaman cenneti tasvir etmekte, cennet hayatı ve nimetlerinden bahsetmektedir. Cennet iman edenlere ve salih amel işleyenlere vaat edilmiştir. Dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir. Yapmakta olduklarına karşılık, orada onlar sürekli kalıcıdır (Ahkâf/13-14). Allah, kendisine inanıp salih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İnkâr edenlerin ise kalacakları yer ateştir (Muhammed/12). İnanan erkek ve kadınlar, içlerinden ırmaklar akan, temelli kalacakları cennetlere konulacaktır (Fetih/5).

Yûnus dizelerinde cennetten “behişt, cinan, uçmak, Firdevs-i alâ” gibi isimlerle söz eder. Bu kelimelerden uçmak kelimesi Türkçe'dir. İslamiyet'te bedenî ihtiyaçları gideren ve cismanî zevkler sağlayan cennet nimetleri aslında cennet sakinleri için bir amaç değildir. Ulaşılmak istenen asıl hedef Allah rızasıdır. Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve köşkler vadetmiştir. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür (Tevbe/72). Yûnus'un dizelerinde de Allah'ın rızasının her şeyin üstünde olduğu vurgulanır. Onun için Allah aşkı her şeyin üstündedir. Yûnus'a göre cennet müminlerin

canlarını tutmak için kurulmuş bir tuzaktır. Asıl amaç Allah'ın rızası olmalıdır:

'Âşık mı diyem ben ana Tanrı'nun uçmanın seve

Uçmak dahi tuzagımış mü'min cânların tutmaga (Tatcı, 1997: 1/4).

Yûnus'a göre Allah'ı görenler için cennet, bir zindan gibi gelir. Cennetin güzelliği Hakk'ın cemali karşısında zindan hükmündedir. Yûnus, cenneti isteyenlere cennetin verilmesini isterken onun tek arzusu Allah rızasıdır:

Seni gördüm güneş gibi cennet bana zindân gibi

Cennetüne zâhidün ko uçmakta arzum yok durur (Tatcı, 1997: 52/6).

Yûnus'a göre insanlar cennete ulaşmak için çok heveslenir. Cennetin en büyük sermayesi de insanların gönüllerini onarmaktır, gönül kırmamaktır, insanları sevindirmektir:

Uçmak uçmak didüğün kulların yiltedüğün

Uçmagun ser-mâyesi bir gönül itmek gerek (Tatcı, 1997: 141/4).

3.2. Cehennem (Tamu)

Cehennem “çok sıcak yer” (Devellioğlu, 1997: 130) anlamına gelen ve ahirette günahkâr kulların gideceği azap yeridir. İnsanlara dünyada yaptıklarının karşılığı olarak mükâfat veya ceza verileceği düşüncesi hemen hemen bütün inançlarda bulunur. Eski Mısır dininde, Mecusilikte, Hinduizm'de, Budizm'de, Yahudilikte, Hristiyanlıkta farklı şekillerde cehennem inancı bulunmaktadır (Harman, 1993: 225-226). Cehennem Kur'an'da katillerin, münafıkların, zalimlerin,

gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap görecekları yer olarak tasvir edilir. Kur'an-ı Kerim'de de cehennem anlatılırken oraya kimlerin gideceği ve ne kadar fena olduğu anlatılır. İnkâr edenler ve âyetleri yalanlayanlar, suçu benliğini kaplamış (ve böylece şırke düşmüş) olanlar, Allah'tan korkmayanlar, Allah'a ve Peygamber'ine isyan eden ve onun koyduğu sınırları aşanlar cehennemliktir (Uşşak, 2013: 719). Onlar orada ebedî kalacaklardır. Orası çok fena bir yataktır. Orada alçaltıcı bir azap vardır (Bakara/39-81-206; Âl-i İmrân/12; Nisâ/14; Ra'd/18). Cehennemin yedi kapısı vardır ve her kapıya bir grup ayrılmıştır (Hicr/43-44). Yûnus beyitlerinde cehennemin yanı sıra "tamu, dûzah, nâr, od" gibi kelimeleri de kullanır. Bu kelimelerden tamu Türkçe'dir.

Yûnus'a göre hâkimlerin hâkimi olan Allah, ahiret hayatında günahkârları ayrı bir statüye tabi tutacaktır. Bu bakımdan iyilerle kötüler ahiret hayatında farklı muamelelerle karşılaşacaktır. Yûnus da iyilerle kötülerin ahirette farklı şeylerle karşılaşacağını belirtir. Yûnus'a göre âşıkların ahları, cehennem kuyularındaki ateşleri söndürür. O ahlar sekiz kat cennetin nuruna nur katar. Dünya bir handır. Gelen herkes göçer. Âşk şarabından içenlere ölüm yoktur. Yûnus cennet ve cehennemden geçmiştir:

Yidi veyil tamusını kül eyler 'âşıklar âhı

Kasdider sekiz uçmagı nûr ide nûra katmaga (Tatcı, 1997: 1/9).

Bildük gelenler geçdiler gördük konanlar göçdiler

'İşk şarâbın içen cânlar uymaz göçmege konmaga (Tatcı, 1997: 1/10).

Tutulmadı Yûnus cânı geçdi tamudan uçmakdan

Yola düşüp dosta gider gine aslın ulaşmaga (Tatcı, 1997: 1/11).

Yûnus cehennemi korkunç bir biçimde tasvir eder. Cehennem meleklerinin başkanı Malik, (Zuhruf/77) cehenneme çağrıda bulunarak gelmesini söyler. O anda korkudan herkes figân etmeye başlayacak, dağlar yerinden oynayacak, gökler yarılacak, yıldızlar düşecektir (Mürselât/8-10):

Mâlik çağıra tamuya çek anı meydâna getir

Hak korkısından tamuda ditreyüben figân ola (Tatcı, 1997: 9/4).

Taglar yirinden ırıla heybetinden gök yarıla

Yılduzlar bagı kırıla düşe yire perrân ola (Tatcı, 1997: 9/6).

İnsanlar cennet veya cehenneme giden yolu kendileri yaparlar. Her iki yolda da Allah'tan başka yardım istenecek bir güç yoktur. Kişi kendi nefsinden geçmelidir:

Yidi tamu sekiz uçmak her birinün vardur yolu

Her bir yolda mededüm Allâh sana sundum elüm (Tatcı, 1997: 184/16).

Kuran'ı Kerimi kendisine rehber tutanların yurdu cennettir. Yûnus'a göre Hakk'ın yaktığı cehennem ateşi bile Allah'ın adı anılınca gül bahçesine dönüşür:

Pîşrev bize Kur'ân durur vatan bize cennet durur

Ol tamuya Hak yandurur ol gül-i gül-zârdur bize (Tatcı, 1997: 333/3).

4. Yûnus Emre'ye Göre Dünya ve Ahiret İlişkisi

Yûnus Emre'ye göre âşğın bu dünya ile hatta ahiretle bile işi olmaz. Âşık her ikisinden de geçmiştir. O âşk eteğini tutmuştur ve sadece dostunu, sevgilisini düşünür:

Âşık bu dünyâyı n'ider âkabet bir gün terk ider

Işk etegin dutmuş gider her kim gelürse saladur (Tatcı, 1997: 59/4).

Âriflere bu dünyâ hayâl ü düş gibidür

Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer (Tatcı, 1997: 70/4).

Yûnus Emre'ye göre Allah'ın bostanı olan dünya; derviş için Hakk'ı bulma, müşahede yeridir. Herkes ahirette cemalullahı göreyim diye umarken, derviş bu dünyada o dostu bulmuştur:

Kamu âlem ümid tutar âhiretde görem diye

Yûnus eydür dervîş olan bunda Hak'ı buldı gider (Tatcı, 1997: 87/8).

Yûnus'a göre dünya bir anlamda dostu ve gerçek aşkı bulma yeridir. Dostun yüzünü görmek için ise bu dünyadan, ahiretten ve nice nimetlerden geçmek gerekir:

Dostdan haber soran kişi güzâf degül dostun işi

Bellü bilün mahrûm durur bu dünyâda dostsuz kişi

(Tatcı, 1997: 360/1).

Dünyâ vü âhiretten niçe dürlü ni'metden

Dost yüzini görmege kamudan geçer gerek (Tatcı, 1997: 135/16).

Yûnus bu dünyada dosttan başka hiçbir şeyi sevememiştir:

Bu dünyede dostdan artuk Yûnus nesne sevemedi

Bilmez misin gayretsüze dost u düşmân gülesini (Tatcı, 1997: 348/9).

Hak katında dünya ve ahiret aslında birer damladan ibarettir diyen Yûnus'a göre dünya, ahiret her yer Hak'la, Hakk'ın nuruyla doludur:

Miskîn Yûnus gözün aç bak iki cihân toptolu Hak

Sıdk odına gümânı yak ol eşkere pinhâdadur (Tatcı, 1997: 54/9).

Dünya, ahiret; yer, gök Hak'la doludur. Ama yine de onu kimse göremez:

Dünyâ âhiret ol Hak yir gök toludur mutlak

Hiç gözlere görünmez kim bilür ne nişânda (Tatcı, 1997: 328/2).

Derviş psikolojisini anlamak çok zordur. Bir lokma kuru ekmek ve bir yudum su ile inzivaya çekilen Yûnus Emre gibi insanlar dünya nimetlerine karşı koydukça kendi içlerinde yolculuğa başlarlar ve böylece Allah'a ulaşmaya çalışırlar. Derviş şairlikten tarikata, tarikattan marifete, marifetten hakikate geçe geçe O'na ulaşır. Derviş maddi varlık gibi bu dünyada bulunmakla o dünyayın adamı gibi ikiye bölünüyor (Nerimanoğlu, 2011: 9). Yûnus'a göre bazen açık, bazen gizli iki dünya da Hak'la doludur. Hakiki dosta giden yolda hurinin, köşkün, burağın çok da önemi yoktur. Dosta gitmek isteyen bunlardan geçmelidir:

Yûnus dir eşkere nihân Hak toludur iki cihân

Gelsün berü dosta giden hûr u kusûr burâk nedür (Tatcı, 1997: 37/7).

Yûnus'a göre insan aslında bu dünyaya ikiliğini birliğe çevirmeye, bir başka ifadeyle tevhide, vahdete ulaşmaya gelmiştir:

Dost esrigi deliligüm 'âşıklar bilür neligüm

Degşürüben ikiligüm birlige yitmege geldüm (Tatçı, 1997: 179/3).

Yine insanın bu âleme geliş maksatlarından biri de o dost ile burada bilişmek ve ona hâlini arz etmektir. Yani yaratıcısını ve dostunu bulmak ve ona ibadet etmektir ki bu da daha evvel bahsedilen âyetin mealidir. Yalnız Yûnus burada (bu dünyada) Hak'la bilişmeyenin orada da bilişemeyeceğini söyler:

Bunda bilişmeyen cânlar anda bilişimez anlar

Bunda bilişüp dostıla hâlüm arz itmege geldüm (Tatçı, 1997: 179/5).

Neticede dünya hayatı Yûnus emre için çalışılıp ahirete hazırlık yapma günüdür. Nasıl çalışkan bir öğrenci hem sınav gününün gelmesini hem de gecikmesini isterse ve o günü nasıl heyecanla bekler, sonra sınava biraz daha fazla hazırlanmak için zaman ararsa ve sonunun mükâfat olacağını ümit ettiği o güne gizli bir sevgi duyarsa, gerçek bir âşık için de ölüm günü böyle beklenir (Taşpınar, 1992: 68).

5. Sonuç

Yûnus Emre'nin ahiret inancı Kur'an'a, sünnete ve çeşitli halk inançlarına dayanır. Yunus'un söyleyişlerinde özellikle insanın yaratılışından, evrenin idare edilmişinden ve hayatın akışından bahseden, âhiret hayatını tasvir eden dizeler önemli yer tutar. Yûnus asıl hayatın ikinci âlemde başlayacağına inanır ve ölümün ebedî

yokluk olmadığını ifade eder. Ona göre ahiret hayatına inanan hakiki müminler henüz dünyada iken bu yeni hayatın özlemini duyar. Ahiret ile dünya arasında sıkı bir ilişki vardır. Ölüm inanan gönüller için fanilikten ebediliğe geçişi sağlayan bir vasıtaadır. Dünya hayatı geçici bir yararlanmadır. Ahiret ise ebedî olarak kalınacak yerdir. Yûnus, mutlak bir adaletin tecelli edeceği, iyiliklerin mükâfatlandırılıp kötülüklerin cezalandırılacağı ebediyet âleminin varlığına inanarak büyük bir teselli ve yaşama sevinci bulur. Her geçen zaman bizleri Allah'a ve hesap gününe yaklaştırmaktadır. O halde yarına hazırlık yapmak gerekir. Yûnus, cennet ve güzelliklerinden ziyade Allah'ın dostluğunu, sevgisini ister. Yûnus için Allah aşkı her şeyin üstündedir. Müminin maksudu Hakk'ın didarı olmalıdır. Bu maksat için çalışan kişi cennet sevgisi ya da cehennem korkusu duymaz. Cennetin en büyük sermayesi de gönül kırmamaktır. Kişi yaptıklarıyla kendi sonunu kendi hazırlar. Mutlu veya mutsuz olmak kişinin kendi elindedir. Yûnus, tüm salih amellerin başına ihlası koyar. İhlasla yapılmayan amellerin değeri yoktur. İnsanlar kendilerinden geçeceği, büyük şaşkınlık yaşayacağı, ne yapacağını bilemeyeceği kıyamet gününü aklından çıkarmamalı, ona hazırlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, K. (2019). *Yûnus Emre Divanında Toprak Unsurunun Türk Mitolojisi Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Bars, M. E. (2017). Yûnus Emre'de Ahiret İnancı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(42), ss. 244-259.
- Ercilasun, B. (2001). Modern Türk Edebiyatında "Ahiret" Kavramı. *Türkbilig*, 2, 40-45.
- Erdoğan, M. (2016). Yûnus Emre'nin Dünyaya ve Varlığa Bakışı. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 3(7), ss. 1-11.
- Devellioğlu, F. (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Yunus Emre: Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Görmek, A. E. (2019). *Mevlana ve Yûnus Emre'nin Aşk Felsefelerinin Mukayesesi (Mesnevi ve Yûnus Emre Divanında)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsü, Konya.
- Harman, Ö. F. (1993). Cehennem. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C 7. 225-226. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.
- Kur'an-ı Kerim Meâli, (2006), (hızl. H. Altuntaş, M. Şahin), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Nerimanoğlu, K. M. (2011). *Yunus Emre'nin Poetikası*. İstanbul: H Yayınları.
- Şahin, M. S. (1993). Cennet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C 7. 374-376. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.

Taşpınar, M. (1992). *Yunus Emre ve Meister Eckhart'ta insan sevgisi*.
YayımlanmamıŐ Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Konya.

Tatcı, M. (1997). *Yûnus Emre Divânı II (Tenkitli Metin)*. İstanbul: Milli Eğitim
Bakanlığı Yayınları.

Tatcı, M. (2005). *Yûnus Emre Divân ve Risâletü'n-Nushiyye*. İstanbul: Sahafılar
Kitap Sarayı Divanlar Serisi: 3.

UŞŞak, C. (2013). *Kütüb-i Sitte'den Seçme Hadisler*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.